

ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ІЗ ЗНМ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Лисенко Інна Сергіївна,

викладач кафедри загальної педагогіки і спеціальної освіти

Ізмайльського державного гуманітарного університету

ORCID ID: 0009-0002-6254-5500

У статті розглядається міждисциплінарний підхід у логопедичній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) в умовах інклюзивного освітнього простору. Особлива увага приділяється формуванню граматичної структури мовлення як ключового етапу розвитку мовленнєвої компетентності у дітей із порушеннями мовлення. Автор аналізує сучасні наукові погляди та практичні методики, що сприяють подоланню дефіциту мовлення через інтеграцію роботи логопеда, психолога, педагога та інших фахівців.

Важливе місце відведено опису таких ефективних методів, як мовленнєве моделювання, лінгвістичні ігри, сенсорно-предметна підтримка та інтерактивно-ігрові технології. Ці підходи забезпечують поступове формування граматичних категорій через активну участь дитини в комунікативних ситуаціях, використання багатоканального сприйняття та емоційно забарвлених завдань. В статті підкреслюється важливість адаптації корекційних методів до індивідуальних особливостей кожної дитини, що забезпечує максимальну ефективність корекційної роботи. Окремо розглядаються інноваційні логопедичні технології, що впроваджуються у практику інклюзивної освіти, зокрема інтерактивно-ігрові методи, логоритміка, сенсомоторні вправи.

Проведений аналіз методик ілюструє, що міждисциплінарна взаємодія фахівців створює умови для формування не лише лексико-граматичних навичок, а й комплексного розвитку комунікативної компетентності дитини. Зазначено, що ефективність логопедичної роботи значно зростає при умові залучення родини та використання системного підходу в побудові навчально-корекційного процесу. Результати дослідження підтверджують, що комплексна підтримка в інклюзивному середовищі сприяє не лише подоланню мовленнєвих труднощів, а й успішній соціалізації дитини, підвищуючи якість її навчання та життя. Запропоновані методики можуть бути ефективно застосовані як у рамках індивідуального супроводу, так і в повсякденному навчально-виховному процесі інклюзивного закладу. Стаття розрахована на логопедів, педагогів, психологів, батьків дітей з мовленнєвими порушеннями, а також на науковців, які займаються проблематикою інклюзії та розвитку мовлення.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, граматична структура мовлення, інклюзивна освіта, логопедична робота, міждисциплінарний підхід.

Lysenko Inna. Formation of grammatical speech structure in children with general speech underdevelopment: an interdisciplinary approach within inclusive education

This article examines the interdisciplinary approach in speech therapy work with children who have general speech underdevelopment (GSU) within the context of inclusive educational environments. Special emphasis is placed on the formation of grammatical structures as a key stage in developing speech competence in children with speech impairments. The author analyzes current scientific perspectives and practical methodologies aimed at overcoming speech deficits through the integration of speech therapists, psychologists, educators, and other specialists.

An important place is given to the description of such effective methods as speech modeling, linguistic games, sensory-object support, and interactive game technologies. These approaches ensure the gradual formation of grammatical categories through the child's active participation in communicative situations, the use of multichannel perception, and emotionally charged tasks. The article highlights the importance of adapting corrective methods to the individual characteristics of each child to maximize the effectiveness of intervention. Innovative speech therapy technologies implemented in inclusive education practices are discussed, including interactive game-based methods, logorhythms, and sensorimotor exercises.

The analysis of these methods demonstrates that interdisciplinary collaboration among professionals creates conditions not only for the development of lexical-grammatical skills but also for the comprehensive development of communicative competence. It is noted that the effectiveness of speech therapy work significantly increases when the family is involved and a systemic approach is used in building the educational and correctional process. The research results confirm that comprehensive support in an inclusive environment contributes not only to overcoming speech difficulties but also to the child's successful socialization, improving the quality of their learning and life. The proposed methods can be effectively applied both as part of individual support and in the daily educational process of an inclusive institution. This article is intended for speech therapists, educators, psychologists, parents of children with speech disorders, as well as researchers focused on inclusion and speech development.

Key words: general speech underdevelopment, grammatical structure of speech, inclusive education, speech therapy, interdisciplinary approach.

Вступ. Розвиток мовлення – одна з ключових умов успішної соціалізації дитини та її повноцінної участі в освітньому процесі. У контексті інклюзивної освіти особливу актуальність набуває питання ефективної під-

тримки дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку, зокрема – із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Така форма мовленнєвого порушення характеризується недоліками у всіх компонентах мовлення,

включаючи граматичну сторону, що суттєво ускладнює навчання й комунікацію дитини в умовах загальноосвітнього середовища.

Формування граматичної структури мовлення – один із найбільш складних і тривалих процесів логопедичної корекції при ЗНМ. Успішність цього процесу в інклюзивному класі значною мірою залежить від міждисциплінарної взаємодії всіх учасників освітнього процесу: логопеда, учителя початкових класів, асистента вчителя, практичного психолога, соціального педагога та батьків. Комплексне поєднання їхніх зусиль забезпечує створення підтримувального мовленнєвого середовища, у якому дитина з ООП має змогу розвивати мовлення природним шляхом – у реальних комунікативних ситуаціях.

Матеріали та методи. У процесі роботи було використано комплекс теоретичних і емпіричних методів. Теоретичний аналіз охоплював наукову літературу з логопедії, інклюзивної педагогіки, психолінгвістики, нейропсихології. Емпіричну частину становив опис і аналіз логопедичної практики в умовах інклюзивного освітнього закладу, що здійснювалась у співпраці з педагогами, психологами, асистентами вчителів та батьками. Основними методами логопедичної корекції стали: метод мовленнєвого моделювання, лінгвістичні ігри, сенсорно-предметна підтримка, інтерактивно-ігрові технології.

Результати дослідження. Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) – це складне мовленнєве порушення, що охоплює всі компоненти мовлення: фонетичну, лексико-граматичну й зв'язну. Згідно з визначенням Р. Е. Левіної, ЗНМ – це мовленнєвий розлад, за якого формування усного мовлення відбувається з відставанням і якісними порушеннями всіх його сторін, незалежно від збереженості слуху та інтелекту. За В. Д. Денисенко, така мовленнєва недостатність вимагає цілеспрямованого логопедичного втручання з урахуванням поетапного формування кожного мовного рівня [1, с. 57].

Окремої уваги потребує граматична структура мовлення – система засвоєння й використання граматичних норм у власному мовленні. Дослідження Т. Б. Філічевої та Г. В. Чіркиної доводять, що у дітей із ЗНМ спостерігається несформованість граматичних уявлень, труднощі у засвоєнні узгоджень (іменник – прикметник, іменник – дієслово), а також нестійке використання відмінкових форм і прийменникових конструкцій [3, с. 64].

Слід підкреслити, що граматична структура мовлення не формується ізольовано – вона тісно пов'язана з лексичним запасом, фонематичним сприйманням і когнітивною активністю дитини. Саме тому ефективна корекційна робота потребує залучення мультидисциплінарної команди, що діє злагоджено в інклюзивному середовищі.

Науковці (В. І. Селіванова, І. А. Капінос, І. Ю. Соловйова) наголошують, що лише за умов цілісного підходу – коли педагог, логопед, асистент учителя, психолог і соціальний педагог спільно планують навчально-корекційний процес – можна досягти сталих позитивних змін у мовленні дитини із ЗНМ.

Інклюзивна освіта ставить перед педагогічною спільнотою виклики, пов'язані з необхідністю забезпечення рівних можливостей навчання для дітей із особливими освітніми потребами (ООП). Формування граматичної структури мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) у такому контексті вимагає не лише професійної логопедичної підтримки, а й координації дій різних фахівців.

Міждисциплінарний підхід передбачає спільну діяльність логопеда, вчителя початкових класів, асистента вчителя, психолога, соціального педагога та батьків. Кожен із них виконує свою роль у створенні підтримувального мовленнєвого середовища, а також адаптації навчального процесу до індивідуальних потреб дитини.

Згідно з дослідженнями О. О. Біляєвої, міждисциплінарна взаємодія забезпечує [3, с. 55]:

- комплексне виявлення і діагностику мовленнєвих труднощів;
- розробку індивідуальних корекційних програм;
- реалізацію цілісної підтримки мовленнєвого розвитку в різних контекстах (клас, побут, соціальне середовище);
- постійний моніторинг результатів і корекцію стратегій.

Вчитель початкових класів адаптує навчальні матеріали, вводить додаткові вправи на розвиток мовлення, стимулює використання граматично правильних конструкцій під час уроків. Логопед проводить спеціальні заняття, використовуючи сучасні методики, спрямовані на формування граматичної компетентності, водночас працює з педагогами над інтеграцією корекційних вправ у повсякденний освітній процес [1, с. 80].

Асистент учителя виконує роль посередника між дитиною та класом, допомагає у виконанні завдань, сприяє соціальній інтеграції. Практичний психолог підтримує емоційний стан дитини, працює над розвитком комунікативної мотивації, що є важливим фактором успішного формування мовлення.

Батьки – невід'ємна ланка міждисциплінарної команди. Їхня участь у домашніх заняттях, підтримка і мотивація значно підсилюють ефективність логопедичної роботи.

Таким чином, міждисциплінарний підхід є ключем до успішної корекції граматичних порушень у дітей із ЗНМ в умовах інклюзії. Важливою складовою є не лише узгодженість дій фахівців, а й гнучкість, індивідуалізація методик, що враховують унікальні особливості кожної дитини.

За А. В. Толстопахтих, ефективна логопедична корекція граматичних порушень у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) ґрунтується на поєднанні класичних та інноваційних методик, адаптованих до індивідуальних особливостей дитини. В інклюзивному просторі особливо важливо інтегрувати логопедичні вправи у повсякденний освітній процес, забезпечуючи повторюваність і системність [2, с. 154].

За рекомендаціями провідних фахівців – О. О. Біляєвої, Н. В. Нищевої, Т. Б. Філічевої – до найбільш ефективних методів належать наступні.

Метод лінгвістичних ігор є одним із найбільш ефективних засобів логопедичної корекції граматичних порушень у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ), особливо в умовах інклюзивного освітнього середовища. Його сутність полягає у створенні ігрових ситуацій, що стимулюють дитину до мовленнєвої активності, розвитку граматичних навичок, а також у формуванні мотиваційної основи мовлення. На відміну від традиційних фронтальних логопедичних занять, де основний акцент робиться на повторюваності та механічному засвоєнню граматичних форм, лінгвістичні ігри забезпечують високий рівень залучення дитини до процесу, дозволяючи інтегрувати мовленнєві завдання у привабливий контекст. Це особливо важливо для дітей із ЗНМ, які часто мають супутні когнітивні порушення, знижену пізнавальну мотивацію, дефіцит концентрації уваги, труднощі у соціальній взаємодії [3, с. 74].

Логопедична гра виконує кілька функцій: діагностичну, корекційну, стимулювальну та розвивальну. Під час гри логопед не лише отримує інформацію про актуальний рівень мовленнєвого розвитку дитини, а й водночас моделює для неї комунікативну ситуацію, яка потребує використання певних граматичних форм (наприклад, відмінювання іменників, узгодження прикметників і числівників, вживання дієслівних форм тощо). Методика проведення лінгвістичних ігор базується на принципах поетапного формування граматичної компетентності, урахування мовленнєвих можливостей дитини, ігрової мотивації та варіативності мовного матеріалу. Важливо також дотримуватися дидактичної структури гри: мета, правила, матеріал, завдання, рефлексія.

Прикладом логопедичної лінгвістичної гри може бути гра «Хто що робить?», де дитині пропонується набір карток із зображеннями істот (дітей, тварин) і дієслів дії. Завдання – скласти просте речення типу: «Хлопчик читає», «Кішка спить», «Дівчинка мие руки». За допомогою цієї гри відпрацьовується узгодження підмета й присудка, використання правильної форми дієслова. Інша гра – «Чарівна торбинка», у якій діти навмання витягують предмети і описують їх, формулюючи розгорнуті речення. Логопед контролює правильність уживання прикметників, прийменників, порядку слів у реченні. Такі ігри дають змогу не лише автоматизувати граматичні структури, а й стимулювати розвиток мовленнєвого планування, що є критично важливим для дітей із ЗНМ.

Ефективність використання лінгвістичних ігор значно підвищується в умовах міждисциплінарної взаємодії фахівців інклюзивної команди. Зокрема, логопед співпрацює з учителем інклюзивного класу для адаптації мовленнєвих ігор до навчального матеріалу. Наприклад, під час вивчення теми «Пори року» педагог може використовувати логопедичні ігри, що включають граматичні структури: «Восени листя опадає», «Зима холодна», «Навесні тане сніг». Таким чином, мовленнєва корекція відбувається не ізольовано, а інтегровано в навчальний процес. Асистент вчителя виконує функцію посередника між логопедом і дитиною під час

виконання ігрових завдань у класі: допомагає дитині зорієнтуватися у правилах гри, слідкує за виконанням інструкції, підтримує емоційно.

Окрема роль належить психологу, який аналізує ігрову поведінку дитини, виявляє труднощі у прийнятті правил, міжособистісному спілкуванні, вміннях слухати і чергувати репліки. За результатами психологічного супроводу логопед може адаптувати гру – спростити завдання, використати підказки, змінити темп. Дефектолог надає рекомендації щодо урахування особливостей когнітивного розвитку дитини з метою правильного дозування складності ігрового матеріалу. Наприклад, при наявності загальної затримки психічного розвитку доцільно використовувати сюжетно-рольові ігри з чіткою структурою, з мінімальним мовним навантаженням на початкових етапах.

На завершальному етапі логопедичних ігор доцільним є використання елементів самоконтролю та самоперевірки. Наприклад, дитині пропонують самостійно перевірити своє речення за схемою: Хто? Що робить? Де? Як? Такий підхід формує у дітей із ЗНМ важливу навчальну навичку – самокорекцію, яка у майбутньому допоможе в успішному включенні у загальноосвітнє середовище.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що метод лінгвістичних ігор у поєднанні з міждисциплінарним супроводом є дієвим засобом формування граматичної компетентності у дітей із ЗНМ. Він дозволяє враховувати індивідуальні особливості дитини, створює сприятливе емоційне тло для мовленнєвої активності, сприяє інтеграції логопедичних знань у навчальну діяльність і життя дитини. Такий підхід відповідає сучасним вимогам інклюзивної освіти, орієнтованої на розвиток потенціалу кожної дитини.

Метод сенсорно-предметної підтримки посідає вагоме місце у сучасній логопедичній практиці, особливо при роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) і залучені до інклюзивного освітнього середовища. Цей підхід ґрунтується на положеннях сенсорної інтеграції та психолінгвістичних теоріях мовленнєвого розвитку, згідно з якими ефективне мовленнєве навчання неможливе без цілісного впливу на аналізатори, що беруть участь у сприйнятті, переробці й продукуванні мовної інформації.

Сенсорно-предметна підтримка реалізується шляхом використання різноманітних дидактичних матеріалів: предметів із різними фактурами, текстурованих карток, сенсорних доріжок, логопедичних мішечків із наповнювачами, піску, круп, фігурок з дерева, гуми, тканини тощо. Логопед комбінує ці об'єкти із завданнями на формування фонематичного сприймання, розвиток лексичних категорій, граматичних структур, зв'язного мовлення.

Прикладом методики є гра «Чарівна скринька»: дитина витягує з непрозорого мішечка предмет і на дотик намагається описати його властивості – твердий/м'який, гладкий/шершавий, холодний/теплый – а потім називає предмет і складає з ним речення. Це стимулює одночасне залучення тактильних, зорових

і мовленнєвих каналів. Таке багатоканальне навчання значно покращує мовленнєву активність, сприяє утворенню стійких нейронних зв'язків і полегшує закріплення граматичних форм.

У корекційній роботі з дітьми із ЗНМ логопед активно залучає предметно-ігрове середовище: лялькові будинки, набори посуду, іграшкові магазини, ферми, тематичні поля. Наприклад, під час теми «Магазин» дитина не просто називає продукти, а виконує дії: «Я купую яблука», «Мама обирає сир», «Ми платимо гроші». Таким чином, розвивається не лише граматики, а й розуміння соціальних ситуацій, тренуються мовленнєві функції у функціональному контексті.

Міждисциплінарна співпраця є ключовою умовою реалізації методу сенсорно-предметної підтримки. У цьому процесі логопед координує дії з педагогом, який формує відповідне середовище у класі: інтегрує сенсорні матеріали у навчання (наприклад, використання тактильних букв для читання), організовує простір за принципом зон – мовленнєва зона, сенсорна зона, зона руху. Асистент вчителя допомагає дитині взаємодіяти з предметами, підтримує її в ігровій взаємодії з однолітками, фіксує типові помилки та передає спостереження логопеду [4, с. 259].

Психолог у межах команди здійснює діагностику сенсорного профілю дитини (гіпо- або гіперчутливість), консультує логопеда щодо способів адаптації ігрового середовища, визначає рівень тривожності, фрустрації, що може виникати у дітей під час тактильного або слухового контакту. Психолог також може застосовувати сенсорну релаксацію (м'які ліхтарики, масажні кульки, елементи ароматерапії), яка полегшує мовленнєву активність і знижує опір.

Дефектолог здійснює оцінку когнітивного рівня дитини, її здатності до узагальнення, класифікації, переносу сенсорного досвіду в інші види діяльності. На основі цих даних логопед адаптує лексико-граматичний матеріал, добирає відповідні стимули. Наприклад, для дитини з труднощами абстрагування доцільно використовувати реальні предмети, а не зображення, оскільки об'ємна стимуляція полегшує розуміння значення слова і граматичної конструкції.

Метод сенсорно-предметної підтримки є також дієвим інструментом роботи з дітьми, які мають супутні порушення зорового або слухового сприйняття. Завдяки опорі на кінестетичні відчуття, дитина може компенсувати недостатній розвиток інших каналів. Наприклад, при нечіткій артикуляції логопед використовує дзеркало та тактильні стимулятори (вправа з кулькою на язичку), поєднуючи це із мовленнєвими завданнями: вимова, повторення, складання речення з відповідним словом.

Отже, сенсорно-предметна підтримка виступає не лише як допоміжний інструмент, а як повноцінний метод формування мовленнєвих навичок у дітей із ЗНМ. Вона активізує різні зони мозку, забезпечує опору на власний досвід дитини, дає змогу уникнути перевантаження та фрустрації, а також сприяє засвоєнню граматичних категорій у природному, функціональному середовищі. Такий підхід повністю відповідає цілям інклюзивної освіти – створення індивідуально адаптованого, різ-

номанітного та змістовного навчального середовища, де кожна дитина може реалізувати свій потенціал.

Метод мовленнєвого моделювання посідає особливе місце у логопедичній практиці, коли йдеться про подолання загального недорозвинення мовлення (ЗНМ) у дітей, залучених до інклюзивного освітнього простору. Його сутність полягає у побудові спеціально організованих мовленнєвих ситуацій, в яких дитина не лише сприймає мовні зразки, а й активно включається у їх варіативне відтворення, переказ, трансформацію, адаптацію до власного мовленнєвого досвіду.

Основою методу є положення психолінгвістики, нейропсихології та когнітивної лінгвістики. Згідно з теорією О.С. Ушакової, мовленнєве моделювання дозволяє розвивати не лише зовнішнє мовлення, а й внутрішні мовні структури – семантичну пам'ять, когнітивну гнучкість, операції аналізу й синтезу. Метод орієнтований на розвиток смислового навантаження мовлення, активізацію процесів формування висловлювань відповідно до ситуацій комунікації, що є особливо важливим для дітей із ЗНМ, які мають труднощі з побудовою логічно завершених фраз, зв'язного мовлення, розуміння причинно-наслідкових зв'язків [3, с. 90].

Практична реалізація методу мовленнєвого моделювання включає низку прийомів: подання мовного зразка дорослим, повторення з варіаціями, реконструкція текстів, створення власних висловлювань за аналогією, використання символічних моделей (таблиць, схем, піктограм), інсценізація. У контексті інклюзивного навчання важливо, щоб дитина із ЗНМ не лише пасивно спостерігала за зразками мовлення, а й була включена до активного мовленнєвого обміну з дорослими й однолітками.

У логопедичній практиці метод мовленнєвого моделювання реалізується через вправи типу «Склади речення за схемою», «Зміни слово – зміни речення», «Скажи по-іншому», «Доповни й поясни». Наприклад, логопед пропонує модель: [Хто?] + [Що робить?] + [Де?] – «Дівчинка грає у парку». Дитина змінює один або кілька компонентів: «Хлопчик читає у бібліотеці», «Мама готує вдома». Такі вправи дозволяють формувати синтаксичні навички, активізувати словник, навчити узгодженню в роді, числі, відмінку.

Особливістю методу є можливість використання предметної наочності, зображень, цифрових технологій для побудови моделей. У міждисциплінарному контексті логопед співпрацює з учителем початкових класів для узгодження мовленнєвих зразків, що застосовуються на уроках, і з асистентом, який закріплює ці зразки під час індивідуальних вправ чи перерв. Наприклад, якщо у класі вивчається тема «Транспорт», логопед разом із педагогом формує мовні моделі: «Це машина. Машина їде. Водій керує машиною». Дитина із ЗНМ тренується повторювати ці моделі, змінювати частини, складати подібні конструкції [3, с. 90].

З метою розвитку зв'язного мовлення використовується моделювання розповідей. Логопед спочатку пропонує готову структуру (наприклад, «Хто? Що сталося? Чим закінчилось?»), потім ілюструє її на прикладі казки або короткого оповідання, а потім разом з дитиною відтворює й видозмінює сюжет, зберігаючи логічну послідовність.

Наприклад, за допомогою набору зображень дитина спочатку переказує знайому історію, потім змінює порядок подій або фінал, коментує дії персонажів, висловлює припущення: «А що буде, якщо...?». Така робота сприяє розвитку мовленнєвого планування, формуванню інтенціональності мовлення (мовленнєвих намірів).

Міждисциплінарна команда в методі мовленнєвого моделювання виконує чітко окреслені ролі. Психолог допомагає логопеду підібрати моделі відповідно до рівня емоційно-особистісного розвитку дитини. Наприклад, у дитини із високим рівнем тривожності краще працює моделювання на матеріалі добре знайомих ситуацій (родина, дім), тоді як дитина із стійкою самооцінкою краще засвоює нові моделі у фантазійному сюжеті. Асистент учителя фіксує труднощі дитини з відтворенням моделей, підказує способи перефразування. Дефектолог допомагає узгодити лексичний матеріал із загальними завданнями корекції пізнавального розвитку.

Сучасні цифрові технології також активно залучаються до методу мовленнєвого моделювання. Наприклад, програми типу Boardmaker, SymWriter або платформи інтерактивних коміксів (StoryJumper) дозволяють створювати мовні моделі, які дитина не просто сприймає, а конструює: додає героїв, дії, локації. Це підвищує мотивацію, розвиває вміння адаптувати мовлення до нового контексту, що є критично важливим для соціалізації в інклюзивному середовищі [3, с. 90].

Варто зазначити, що метод моделювання передбачає чітку поетапність: від імітації – до реконструкції, від простих моделей – до складних, від опори на зорову схему – до внутрішнього мовлення. Тільки така поступовість дозволяє сформувати міцні мовленнєві навички, які будуть перенесені у спонтанне спілкування. У цьому процесі велике значення має зворотний зв'язок: логопед фіксує правильне вживання моделі, підкріплює, надає варіанти і «розгортає» мовлення дитини, не обмежуючи її варіативність.

Загалом, метод мовленнєвого моделювання у логопедичній роботі з дітьми із ЗНМ в інклюзивному середовищі є високоефективним інструментом розвитку продуктивного мовлення. Він поєднує в собі індивідуалізацію, креативність, можливість варіації й закріплення через міждисциплінарну взаємодію. Такий підхід забезпечує не лише засвоєння мовних структур, а й поступове перенесення мовленнєвої активності у реальне комунікативне середовище.

Інтерактивно-ігровий метод є ще одним із найбільш ефективних підходів у логопедичній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ), що навчаються в інклюзивних умовах. Його провідною метою є формування мовленнєвих навичок через гру – провідну діяльність дитини дошкільного та молодшого шкільного віку, яка активізує пізнавальні процеси, емоції, мотивацію до комунікації. У контексті інклюзії, гра стає засобом природного включення дитини з ООП у соціальні взаємодії, сприяє зменшенню мовленнєвої тривожності, розвитку навичок спілкування в групі.

Метод реалізується в різних формах: сюжетно-рольова гра, дидактична гра, інсценізація, ігри з прави-

лами, ігри-подорожі, логоритмічні вправи. Основний принцип – включення мовленнєвих завдань у ігровий контекст, що має емоційно значуще забарвлення. Наприклад, дитина не просто називає предмети, а «допомагає ведмедику зібрати речі в подорож», «шукає скарби з піратами», «розмовляє з інопланетянином». Завдяки грі з'являється мотив висловлюватися, навіть якщо мовленнєвий апарат дитини ще не повністю сформований [3, с. 90].

У логопедичній практиці з дітьми із ЗНМ широко використовуються мовленнєві ігри на розвиток фонематичного слуху («Упіймай звук», «Знайди риму»), лексичного запасу («Чарівна торбинка», «Що змінилось?»), граматичних категорій («Хто що робить?», «Зміни закінчення»), зв'язного мовлення («Склади казку», «Придумай продовження»). Наприклад, у грі «Відгадай, хто це» діти описують персонажа, використовуючи визначені логопедом мовні конструкції: «Це тварина. Вона велика. Має хобот. Це...». Подібна діяльність дозволяє формувати навички описового мовлення, узгодження частин речення.

В інклюзивному середовищі інтерактивно-ігровий метод дозволяє гармонізувати мовленнєвий розвиток дитини із ЗНМ з одночасним включенням у соціум класу. Діти з типовим розвитком слугують мовними моделями, допомагають партнерові по грі, а логопед спрямовує комунікацію. Наприклад, у грі «Логопедичне кафе» кожна дитина «замовляє» страви, а дитина із ЗНМ повинна записати замовлення, повторити його, запитати про інгредієнти. Така форма дозволяє практикувати питання-відповіді, послідовність фраз, варіативність конструкцій у реальному контексті.

Міждисциплінарний зв'язок реалізується через співпрацю логопеда з психологом (створення безпечного ігрового середовища, врахування емоційного стану дитини), учителем (інтеграція мовленнєвих ігор у загальний навчальний процес), асистентом (супровід гри, допомога у закріпленні мовленнєвих моделей), соціальним педагогом (розширення гри на неформальне середовище – перерви, групові заходи). Наприклад, під час гри «У магазині» педагог закріплює тему математики («Скільки коштує? Скільки потрібно?»), логопед – мовлення («Прошу... Дайте... Я купую... Я заплатив»), асистент контролює черговість, увагу до діалогу, а психолог відслідковує рівень напруження.

Окрему роль відіграє логоритміка як поєднання ритмічних рухів, музики та мовлення. У ході таких занять дитина вчиться супроводжувати слова рухом, дотримуватись ритму, що сприяє формуванню темпо-ритмічної організації мовлення. Ігри типу «Плесни, коли почуєш звук», «Придумай рух до слова», «Танцюй і повторюй» сприяють формуванню цілісної мовно-рухової реакції, яка підвищує впевненість у спілкуванні. Міждисциплінарна команда включає музичного керівника або хореографа, які адаптують вправи під фізичні можливості дитини [4, с. 160].

Сучасні технології дозволяють реалізувати інтерактивно-ігровий метод за допомогою цифрових логопедичних програм (Logopedia Plus), інтерактивних дошок, сенсорних панелей. Наприклад, гра «Паровозик

зі словами» передбачає, що дитина під'єднує «вагони» - слова, які логічно поєднані, наприклад, за родовою ознакою або послідовністю. Такі засоби інтегруються з роботами педагогів інформатики, що забезпечує реалізацію STEAM-компонента в логопедії.

Надзвичайно важливою умовою успішної реалізації інтерактивно-ігрового методу є систематичність, поступове ускладнення завдань, адаптація гри під рівень мовленнєвого розвитку дитини. Спочатку дитина виконує дії разом з логопедом, потім у парі з дитиною з нормотиповим розвитком, а згодом самостійно виступає ініціатором гри чи комунікативної ситуації. У логопедичній роботі це називається переходом від індукованого мовлення до спонтанного.

Таким чином, інтерактивно-ігровий метод виступає не лише технікою логопедичної роботи, а потужним засобом інклюзивної інтеграції дітей із ЗНМ. Він дозволяє гармонізувати пізнавальну та емоційно-соціальну сфери, включити дитину у реальні мовленнєві ситуації, сформувати досвід успішної комунікації, який надалі переноситься в повсякденне життя.

Усі перераховані методи потребують тісної співпраці між учасниками інклюзивного освітнього процесу. Саме системність і комплексність підходу забезпечують прогрес у формуванні граматичної компетентності.

Реалізація логопедичних методик із акцентом на поступове і системне формування граматичних категорій – від простих словосполучень до складних речень – у міждисциплінарній співпраці фахівців дозволяє забезпечити всебічний розвиток мовлення. Залучення психолога, асистента вчителя, педагога загального розвитку і батьків сприяє створенню єдиного корекційного простору, де граматичні навички закріплюються через різні види діяльності: інтерактивні ігри, сенсомоторні вправи, логоритмічні заняття.

Особливу увагу варто приділяти адаптації методик до індивідуальних потреб дитини із ЗНМ, враховуючи ступінь мовленнєвого дефіциту, когнітивні та мотиваційні особливості. Міждисциплінарний підхід забезпечує комплексну підтримку, яка не лише активізує мовленнєві процеси, а й створює сприятливі умови для формування граматичних структур, що є базою для розбудови зв'язного мовлення.

Висновки. Формування граматичної структури мовлення дітей із ЗНМ в інклюзивному просторі можливе і ефективно за умови цілеспрямованої міждисциплінарної роботи, що інтегрує логопедичні методи з психологічним супроводом, педагогічною підтримкою та активною участю сім'ї. Такий підхід сприяє не тільки подоланню мовленнєвих порушень, а й розвитку комунікативної компетентності, що є фундаментом соціальної адаптації та повноцінної інтеграції дитини у суспільство.

У підсумку можна зробити висновок, що формування граматичної структури мовлення у дітей із ЗНМ в інклюзивному освітньому середовищі потребує чіткої координації дій між фахівцями різного профілю. Встановлено, що найбільшу ефективність має системна реалізація інтегрованих методів: мовленнєвого моделювання, сенсорно-предметної підтримки, лінгвістичних ігор та інтерактивних технологій, адаптованих до вікових, когнітивних і соціальних особливостей дитини. Успішне застосування міждисциплінарного підходу сприяє розвитку не лише граматичних навичок, а й загальної комунікативної спроможності, підвищує мотивацію до навчання, знижує рівень тривожності, покращує соціальну адаптацію. Таким чином, запропонована модель логопедичної роботи має високий потенціал до практичного застосування у сучасній системі інклюзивної освіти.

Література:

1. Денисенко Д. В. Особливості лексико-граматичної складової мовлення у дітей із ЗНМ II рівня. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (15 лютого 2018 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. С. 57–61.
2. Толстопахтих А. В. Формування граматичної будови мовлення у дошкільників із ЗНМ на основі застосування наочності у корекційному процесі. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції. Суми : ФОП Цьома С. П., 2017. С. 154–157.
3. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (15 лютого 2019 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. 196 с.
4. Федоренко С., Погребняк В. Шляхи оптимізації соціальної адаптації дошкільників із загальним недорозвитком мовлення в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2(25), 259–271. <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.270>

References:

1. Denysenko, D. V. (2018). Osoblyvosti leksyko-hramatychnoi skladovoi movlennia u ditei iz ZNM II rivnia. Suchasni problemy logopedii ta rehabilitatsii: Materialy VII Vseukrainskoi zaochnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Sumy, 15 liutoho 2018 r.) (pp. 57–61). Sumy: FOP Tsioma S. P.
2. Tolstopiatykh, A. V. (2017). Formuvannia hramatychnoi budovy movlennia u doshkilnykiv iz ZNM na osnovi zastosuvannia naochnosti u korektsiinomu protsesi. Suchasni problemy logopedii ta rehabilitatsii: Materialy VI Vseukrainskoi zaochnoi naukovopraktychnoi konferentsii (pp. 154–157). Sumy: FOP Tsioma S. P.
3. FOP Tsioma, S. P. (Ed.). (2019). Suchasni problemy logopedii ta rehabilitatsii: Materialy VIII Vseukrainskoi zaochnoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Sumy, 15 liutoho 2019 r.). Sumy: FOP Tsioma S. P.
4. Fedorenko, S., & Pohrebniak, V. (n.d.). Shliakhy optymizatsii sotsialnoi adaptatsii doshkilnykiv iz zahalnym nedorozvynenniam movlennia v inkluzyvnykh hrupakh zakladu doshkilnoi osvity. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: Shliakhy rozbudovy, 2(25), 259–271. <https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.270>